

Олександр Філюк

студент гр. ФПФм-21

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Світлана Савчук

ОСОБЛИВОСТІ БЮДЖЕТНОГО ФІНАНСУВАННЯ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

В умовах глобалізації, проникнення інформаційних технологій у всі сфери суспільного життя, посилення уваги до професій, що потребують нестандартних підходів до вирішення завдань та креативного мислення зростає значення такого напрям соціальної політики, як гуманітарний розвиток. На відміну від соціальної політики формування доходів населення, яка значною мірою має реабілітаційний характер (виправляє недоліки ринкових розподільних процесів), політика щодо зміцнення інтелектуального рівня громадян, збереження та примноження його фізичного, ментального здоров'я, розвитку культури та духовності має не тільки вагомим соціальним значенням, але й раціональним з економічних мотивів. Завдяки проведенню активної соціальної політики у гуманітарній сфері держава може стимулювати громадян до залучення їх інтелектуального, творчого та фізичного потенціалу до економічного обороту, що прискорює економічне зростання.

Серед усіх складових соціальної сфери, що продукує суспільно важливі послуги, які визначають якість життя людини, найбільший потенціал закладений в освіті. У цивілізованому світі політика держави у галузі освіти передбачає, що початкова та загальна освіта мають бути доступними для усіх верств населення і фінансуватись за рахунок коштів бюджету, але держава має створити умови для доступу громадян до послуг професійної і вищої освіти. Вони дають можливість людині отримати певні знання і навички, завдяки яким вона зможе включитись в економічні відносини й забезпечувати свій особистий добробут [1].

Вкладання коштів в освіту має позитивний ефект не тільки з точки зору інтересів конкретного індивіда, воно стає важливим чинником стимулювання загального зростання економіки. На думку М. Скрипченка, вкладання коштів у розвиток людини в сучасних умовах є більш раціональним, ніж в матеріальні активи, адже здатне принести значно вагомішу віддачу. Інвестиції в людину, на думку М. Скрипченка, передбачають здійснення витрат на здобуття освіти та кваліфікації, збереження і відновлення здоров'я, отримання навиків комунікації та інше [2]. Особливістю вкладання коштів в розвиток людини є те, що об'єкт інвестування (людина) відіграє активну роль у цьому процесі. Вона й отримує найбільшу віддачу від вкладень у гуманітарний розвиток у вигляді розширення можливостей щодо участі в економічних відносинах, перспектив кар'єрного зростання та підвищення особистого добробуту. Отож, інвестиції в освіту мають кумулятивний позитивний ефект: для держави він полягає у стимулюванні росту економіки, зниженні гостроти соціальних проблем; для індивіда – у розширенні його можливостей для самореалізації та отримання додаткових доходів.

Хоча в Україні створено правову базу для розвитку приватного сегменту освіти, він отримав найбільше значення у царині професійної та вищої освіти, а в дошкільній та загальній середній освіті приватні заклади не мають вагомого значення у наданні освітніх послуг. Причини цього – в історичних традиціях розвитку освіти, яка впродовж десятиліть забезпечувалась за рахунок коштів бюджету, а також очікуваннях суспільства, яке розглядає розвиток освіти як сферу відповідальності держави. Разом з тим, в сучасний період в усіх напрямках освіти спостерігається ситуація, коли споживачі освітніх послуг частину витрат на їхнє надання покривають за рахунок власних коштів (навіть у дошкільних закладах чи загальних середніх школах батьки оплачують проведення ремонтів, придбання обладнання, а також підручників та інших навчальних матеріалів).

Якщо звернути увагу на власне обсяги бюджетних ресурсів, які надходять на потреби освіти з бюджетів усіх рівнів, то вони у довоєнний період показували стійке зростання. У 2021 році видатки бюджетів на освіту досягли найвищого значення на рівні 312,9 млрд грн, однак повномасштабна війна переломила цю тенденцію, змусивши органи публічного управління переорієнтувати частину освітніх витрат на оборонні потреби. Відтак у 2022 році фінансування освіти з бюджетів усіх рівнів зменшилось майже на 22,2 млрд грн, воно спостерігалось майже за усіма напрямками надання освітніх послуг. У 2023 році відбулось певне відновлення позитивної траєкторії видатків на освіту, однак вони не досягли довоєнних значень (табл. 1).

Таблиця 1

**Видатки Зведеного бюджету України на освіту
(у розрізі напрямів освітніх послуг) у 2019-2023 рр., млрд грн**

Показники	2019	2020	2021	2022	2023
Видатки на освіту, в тому числі:	238,76	252,28	312,91	290,76	308,64
Дошкільна освіта	36,04	37,56	48,60	40,71	45,28
Загальна середня освіта	115,28	122,44	149,99	145,30	150,26
Професійно-технічна освіта	10,82	11,52	14,18	15,50	16,22
Вища освіта	51,36	53,40	64,84	60,74	61,44
Позашкільна освіта	10,46	11,34	14,07	12,95	13,60
Інші напрями освіти	14,80	16,02	21,23	15,56	21,84

Джерело: складено за [3]

Близько половини сукупних обсягів бюджетного фінансування освіти в Україні припадає на загальну середню освіту. Видатки на неї за період 2019-2023 рр. збільшились в 1,3 рази й сягнули 150,3 млрд грн. Відповідно до моделі міжбюджетних відносин, яка впроваджена в Україні, з державного бюджету за рахунок освітньої субвенції покривають потребу у коштах на оплату праці педагогічного персоналу закладів середньої освіти, а витрати на утримання й забезпечення діяльності цих установ здійснюють місцеві бюджети. Початкова освіта в повному обсязі фінансується з місцевих бюджетів, видатки на неї у 2023 році становили майже 45,3 млрд грн.

Третину видатків на освіту з бюджетів усіх рівнів спрямовують на послуги професійної та вищої освіти. Сумарно на ці напрямки освітніх послуг з бюджетів

усіх рівнів спрямовано у 2023 році 77,6 млрд грн, в тому числі на вищу освіту – 61,4 млрд грн. Зважаючи на затребуваність економікою робітничих професій, в останні роки обсяги бюджетного фінансування професійної освіти зростають значно сильніше, ніж за іншими напрямками освітніх послуг. За період 2019-2023 рр. вони збільшились в 1,5 рази. Разом з тим, багаторічне нехтування з боку держави потреб професійної освіти є причиною того, що навіть певне зростання видатків не виправило негативної ситуації в цій складовій освітньої системи, яка поки не спроможна забезпечити надання конкурентних послуг з підготовки фахівців для економіки. Професійна освіта відчуває значний дефіцит кадрів та нового обладнання для якісного навчання.

Для ефективності бюджетного фінансування освіти характерні суперечливі показники: з одного боку, мешканці країни практично однотайно визначають нестачу коштів для здобуття будь-якої професійної освіти як ознаку бідності та позбавлення (депривацій), але відчувають себе бідними за такою ознакою всього близько 5-6% громадян; з іншого боку, громадяни негативно оцінюють зв'язок між рівнем освіти та перспективами працевлаштування і поліпшення добробуту, оскільки деформації на ринку праці зумовлюють ситуацію, коли здобуття освіти не гарантує збільшення особистих доходів чи отримання більш оплачуваної роботи. Негативно оцінювати свої можливості здобути професійну освіту більш схильні підлітки, що певною мірою зумовлене їх завищеними очікуваннями та юнацьким максималізмом. Натомість населення більш старшого віку доволі однотайне у позитивному оцінюванні можливості здобути професійну освіту в Україні [4]. Разом з тим, відкритими залишаються питання щодо якості послуг професійної освіти, а також збільшення масштабів супутніх витрат на купівлю навчальних матеріалів, оплату додаткових занять тощо.

Список використаних джерел:

1. Горин В. П., Коваль С. Л. Проблеми бюджетного фінансування та перспективи застосування інструментів фандрайзингу у системі вищої освіти України. *Економіка та держава*. 2021. № 8. С. 42-46. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/8_2021/9.pdf
2. Моделі ендогенного зростання економіки України / За ред. д-ра екон. наук М. І. Скрипченко. К.: Ін-т екон. та прогноз., 2007. 576 с.
3. Показники виконання зведеного бюджету України у 2018-2023 рр. (економічна класифікація). Веб-портал відкритих даних OpenBudget.gov.ua. URL: <https://openbudget.gov.ua/national-budget/expenses?class=economic&view=table>
4. Самооцінка домогосподарствами доступності окремих товарів та послуг (за даними вибіркового опитування домогосподарств). Веб-ресурс Державної служби статистики України. URL: <http://ukrstat.gov.ua/>